

- ³⁵ Az 1852. évi osztrák Btk. Hippel úgy nyilatkozik róla, „*als eine revidierte Neuansgabe des StrGB. v. 1803*”. (HIPPEL 1925. 377.) Vizsgálódásunk szempontjából mégis megfelelőbbnek tartjuk az 1852. évi törvénykönyv említését, mert korban közelebb van a Csemegi-kódexhez.
- ³⁶ Bővebben lásd RÉCSY 1878/21. 172–173.
- ³⁷ Vö. 1440/1945. M.E. rendelettel
- ³⁸ 1878. V. tc. 21.§: „*A halálbüntetés zárt helyen, kötélt által hajtatik végre.*” A végrehajtást megelőző eljárásról az 1896. XXXIII.tc. 496.§–501.§-ai, a halálbüntetés végrehajtásáról ugyanezen tc. 502.§–503.§-ai rendelkeznek, azonban a részletes ismertetéstől eltekintünk, mivel az már a büntetésvégrehajtási jog területére tartozik.
- ³⁹ EDVI ILLÉS 1894. 94.; EDVI ILLÉS 1909. 115.
- ⁴⁰ EDVI ILLÉS 1894. 93–94.; EDVI ILLÉS 1909. 115.
- ⁴¹ HYE-GLUNEK Anton: Az ausztriai büntető törvény általános része. Heckenast Gusztáv, Pest 1857. 291.
- ⁴² Ezen vitát megemlíti, és bemutatja EDVI ILLÉS is. (EDVI ILLÉS 1894. 93.; EDVI ILLÉS 1909. 114–115.) A vita részletes leírását lásd Anyaggy. 1880. 274–280.
- ⁴³ NAGY 2001. 385.

HAJDANI VÁRMEGYÉINK

Krassó-Szörény vármegye története

Krassó-Szörény megye földrajzi helyzete

Krassó-Szörény vármegye a Duna és a Maros közt fekszik. Északon Arad vármegye határolja, melytől a Maros folyó választja el, nyugaton Temes, keleten Hunyad vmegye, délen Szerbia határolja.

Terrülete 11075 km², méretre Nagy-Magyarország második megyéje, kialakulását tekintve a legutolsó. Krassó-Szörény vármegye a leghegyesebb vármegyék közé tartozott.

Északi részében a Pojána Ruzska-hegység emelkedik a Béga, Temes és Bisztra között melynek legmagasabb csúcsai a Bányes (1380 méter) és Ruzska (1359 méter), a Béga és Maros közt hosszabb mellékágat bocsát nyugat felé, melynek magassága azonban 416 méter

nem haladja meg. A Temes völgyétől nyugatra a Szemenyik-Plessuva-hegység terül el, mely északkeletről délnyugat felé vonulva, északi részében a Szemenyik (1447 méter) és a Piatra Nedjei (1438 méter), délen a Plessuva csúcsban (1159 méter) tetőzik. A hegységhez nyugat felé a Déli Érchegység (1047 méter) csatlakozik, melynek tagjai a Dognácskai-hegység (809 méter) és az Aranyos-hegység (551 méter). A Néra völgyétől délre egészen a Dunáig elterülő hegységek három csoport-

ra oszthatók, úgymint a Lokva-hegység (549 méter), az Almás-hegység (854 méter) és Szretinye-hegység. Ez utóbbiban, mely a szerb hegyekkel együtt a Klisszura- és Kazán-szorosokat alkotja, a legmagasabb hegytömege, a Godján-Szárkó emelkedik. Folyói

1910-ben Krassó-Szörény vármegye lakói 2 rendezett tanácsú városban és 361 nagyrészt közepes népességű községben éltek.

Közigazgatásilag a vármegyének 1846-ban az Oláh Bánsági ezred kerületének és Krassó megyének 5 járása volt: a Lugosi, a Bulcsi, a Krassói, az Oravicai és a Bégai. 1910-ben a járásek száma 14-re emelkedett: Lugosi (Lugos), Marosi (Marosberkes), Bégai (Bálincz), Facsádi (Facsád), Temesi (Szákul), Karánsebesi (Karánsebes), Boksánbányai (Boksánbánya), Resicabányai (Resicabánya), Oravicabányai (Oravicabánya), Teregovai (Teregova), Jámi (Jám), Újmoldovai (Újmoldova), Bozovicsi (Bozovics) és az Orsovai (Orsova).

Nemzetiség szerint lakosság eloszlás a következő: Krassó-Szörény vármegyében csak 10879 (2,7%) magyar volt, továbbá 48058 (11,8%) német, 5723 (1,4%) tót, 311335 (76,4%) oláh, 5018 (1,2%) bolgár (Krassova vidékén), 11862 (2,9%) szerb, 8575 cseh és 5924 egyéb. A nem magyar anyanyelvűek közül csak 10469 (2,6%) beszélt a magyar nyelvet. 1881-ben a magyarok száma csak 7422 (1,9%) volt. Hitfelekezeti szerint 73817 (18,1%) római katolikus, 18950 görög katolikus, 306023 (77,2%) görög keleti, 2040 evangélikus és 3713 izraelita alkotta a lakosságot.

1846-ban Krassó vármegyéből és a Bánsági katonai végvidéken belül az Oláh Bánsági ezred területéből állt. A határőrvidek megszűnése után 1881-ben alakult ki Krassó-Szörény vármegye néven.

A vármegye történeti áttekintése

A mai Krassó-Szörény vármegye területe már a történelem előtti korszakban is lakott föld volt; a paleontológiai leletek itt gyakoriak. Első lakói akiket a történelem említ az agatirszek (1 lehettek). A rómaiak meghódítván Daciát, a mai Krassó-Szörény vármegye területe is a római birodalom

Dacia Malvensis provinciájának egyik része lett, és az is maradt, mígnem Aurelianus cászár Kr. u. 275. légióit visszahívta, e virágzó provincia a barbárok birtokába került. A római hódítás erős nyomokat hagyott e vidéken; egyes helyeken a római kőút még most is használható. Délmagyarország legtekintélyesebb római municipiumai: Tibiscum a vármegyében feküdt a mai Zsuppa helyén, Bersovia gyarmat a mai Zsidóvin helyén. Nevezetes hely volt Herkulesfürdő. Helyén számos és igen értékes leletek, úgymint szobrok, feliratos kövek, oszlopok, érmék kerültek elő, melyeket részben már a múlt században vittek fel a bécsi császári múzeumba. A rómaiak uralmát egymásután váltotta fel a gótoké, a hunnoké, a gepidáké, a longobardoké, az avaroké, majd a magyaroké.

Krassó Szörény területén a népvándorlás alatt elpusztult a római műveltség. A magyarok bejövetelkor a Maros-Duna-Tisza szögét Anonymus szerint Glád birtokolta, kit Szoard, Kadocsa és Bojta győztek le és az egész vidéket Orsováig, sőt azon túl is elfoglalták. E Gládtól származott Ohtum, Szent István kortársa, ki e vidéken magának önálló fejedelemséget akart alapítani. István azonban legyőzte, és ettől fogva szorosabban csatolta e földet Magyarországhoz. Hogy a katolikus hit mélyebb gyökeret verjen, István megalapította a Csanádi püspökséget. Teljes a bizonytalanság a szakirodalomban Krassónak, mint megyének a léterjöttének az időpontját illetően. Az egyik vélemény szerint igen korai, Szent István kori alapítás lenne, a másik álláspont a XII. századból (annak első feléből) eredezteteti, de olyan nézetrel is találkozhatunk, hogy csak a tatárjárás után létesült. Mivel minden bizonnyal ez is a hajdani nagy kiterjedésű Csanádból szakadhatott ki, továbbá erősen periférikus fekvésű, így Szent István korának nem tekinthetjük. Mivel azonban 1177-ben krassói várfölddel találkozunk, így a várispánság a XII. század második felében már biztosan létezett. Az

első krassói ispán 1200-ban szerepel. A Szörényi bánság nevét a Traján hídja közelébe eső arx Severinától (ma Turn-Severin) nyerte. Biztos történeti fogódzkodót 1233-ban találunk, amikor Lukács mester, mint Szörényi bán említetik. 13 évvel később találkozunk már az első Szörényi püspök, Gergely, nevével is. IV. Béla király a Szörényi bánságot 1238-ban egész az Oltig elfoglalta. A tatárjárás után a király a Szörényi bánságot 1247-ben hűbéri kötelezettséggel a János-vitézeknek adományozta, úgy hogy mindenféle pogányok és a bolgárok ellen fegyvert fogni kötelesek, más eretnekek ellen akkor, ha az ország határait átlélik és ez esetben száz lovast fognak a király rendelkezésére bocsátani. A lovagrendbe helyezett remények azonban itt nem teljesültek és a lovagok már 1260 táján elhagyták a Szörényi bánságot. IV. Béla király 1264. arra panaszkodott, hogy a bánságot már egyik zászlósúr sem akarja elvállalni. Ennek oka az volt, hogy ebben az időben a terület nagyon ki volt téve a bolgárok pusztításainak. Lőrinc mester, az új bán azonban kiúzta a bolgárokat és helyreállította a rendet, sőt királyaink ezután már innen intézték támadásaikat a bolgárok ellen. A XIII. század három utolsó évtizedéről keveset tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy magyar bánok kormányozták.

A XIII. század végétől 1324-ig Szörényi bánat alig lehet megnevezni. Lehet, hogy ez időszak alatt valamelyik oláh vajda a Szörényi bánság birtokára helyezte magát, de az ilyen fajta birtoklást királyaink soha nem ismerték el, bár a vajdák is fizettek adót. 1324-ben Pál, valkói, szerémiés bodrogi főispán viselte a báni méltóságot; Ezután 1330-ig ismert bánra nem találunk; valószínű, hogy Basaraba oláh vajda kerítette a bánságot hatalmába.

Károly Róbert király ezt nem tűrte és 1330-ban betört Erdélybe, a Szörényi várat bevette és Széchy Dénest nevezte ki Szörényi bánná. Az oláh vajda ki akarta engesztelni a királyt és évi adót ígért, de Károly Róbert ezt

nem fogadta el, és az Olt folyón túlra vonult, ahol a vajda árulása miatt a magyar sereget nagy veszteség érte. Mindamellett a Szörényi bánság megmaradt magyar kézben és Széchy Dénes a báni méltóságban. Ezután hosszabb időn át magyar bánok székeltek Krassó-Szörény vármegyében. 1365-ban Kóroghy László és Széchenyi Kónya voltak együttesen Szörényi bánok. Ez első példája volt annak, hogy e hivatalt egyszerre két személy töltötte be.. Nagy Lajos halálától kezdve a Szörényi bánok sorozata tökéletesen ismeret. Néhányszor előfordult, hogy valamelyik oláh vajda, mint Mirese és Vlád, Szörényi grófoknak, a Szörénység urainak nevezték magukat, de ez nem volt több bitorlásnál. Sokszor nem is birtokolták a vármegyét, mert ugyanabban az időben más magyar is szörényi bánnak volt kinevezve, vagy a báni méltóság nem is volt betöltve, mint például Zsigmond alatt néha évtizedekig. Ennek az volt az oka, hogy senki nem akarta magára vállalni az ország-rész irányítását, mely állandóan ki volt téve a török támadásainak és a törökkel cimboráló oláh vajdák pusztításainak. Zsigmond emiatt jutott arra az elhatározásra, hogy a német lovagrendnek adja át a bánságot. A lovagok 1429-ben meg is érkeztek és 1430-ban már Redvitz Miklós, a magyarországi német lovagrend nagymestere, nevezi magát Szörényi bánnak. A rendhez fűzött nagy várakozás azonban nem teljesült; a lovagrend új telepét 1432-ben a törökkel szövetkezett Vlád oláh vajda eltörölte; a lovagok a Szörényi vár védelmében meghaltak. Redvitz azonban még 1435-ban is viselte a báni méltóságot. Utána Thallóczy Frank, majd Hunyadi János volt a Szörényi bán. Mátyás idejében a báni állás soha nem volt huzamosabb ideig betöltve; de források hiányában nem tudjuk, hogy miért. Annyi áll a forrásokban, hogy szakadatlanul folytak itt a törökkel a csatározások. Csoulai More Fülöp bán 1492-ben két szekér török fejet küldött fel az országgyűlésre, de ez a kicsiny veszteség nem tartóztatta fel a törö-

köt. A törökök 1522-ben elfoglalták Orsovát, 1524. pedig Szörény várát. A mohácsi vész után az Olt és Duna közötti rész is megszűnt Magyarország kiegészítő része lenni s a Szörényi vár nem látott többé magyar bánokat. A Szörényi bánság erre megszűnik, amint ugyanakkor megszűnt Krassó vármegye is, de helyettük megszületik Szörény vármegye, mely János király, majd az erdélyi fejedelmek birtokához tartozott. Magába foglalta a megye az előbbi Krassó vármegyét és a volt Szörényi bánság még meglévő részeit, tehát kiterjedt a Marostól egész Orsováig. Vezetőiket nem nevezték sem főispánoknak, sem Szörényi bánoknak, hanem karánsebesi és lugosi bánoknak. Hivataluk soha nem vált külön; az egész élén mindig egy bán állt, aki Karánsebesen lakott. E változás legfeljebb 1536-ban történt; Somlyai Mihály volt az első bán.

A lugosi és karánsebesi bánok kormányozták a nagy kiterjedésű vidéket az erdélyi fejedelmek nevében egész 1658-ig, amikor Barcsay Ákos, az utolsó lugosi és karánsebesi bán, hogy az erdélyi fejedelemséget elnyerje, Lugost és Karánsebest a töröknek átadta, a vasvári béke pedig a török e szerzeményét helybenhagyta. Az ezutáni harminc év a vidékre nézve a török uralom korszaka, habár azt lehet mondani, hogy a vármegye területén valamiféle kettős uralmi rendszer volt, hiszen a fejedelmet is elismerték az itt lakók. Némi halvány vármegyei életnek még a török hódoltság korában is van nyoma. A nemesség azonban lassanként kivándorolt leginkább Erdélybe. Mikor Veterani 1688-ban Karánsebest visszafoglalta, Szörény vármegye is újra felébredt. Ebben már akkor Macskási Péter alispánnak fontos szerepe volt; 1689-ben ki is nevezték Szörényi főispánnak és egészen karlováci béke megkötéséig az is maradt. A karlováci béke a területet ismét török kézre jutatta. Macskási a szörényi főispáni címet 1707-ig viselte. A passarovici béke (1718) felszabadította

ugyan a Temes vidéket a török hódoltság alól. az 1715. XCII. t.-c.-ben a király arról biztosítja a nemzetet, hogy Pozsega, Verőce, Szerém, Valkó, Csongrád, Arad, Békés, Zaránd és Torontál mellett Szörény vármegyét is az anyaországhoz fogja visszacsatolni. Midőn Savoyai Jenő a délvidéket véglegesen visszafoglalta a töröktől, nem csatolták vissza az anyaországhoz, hanem 1716-tól 1751-ig katonai kincstári, 1751-1779. polgári kincstári közigazgatás alatt állt. Mikor 1779-ben a Maros és Duna közötti vidéken Temest és Torontált új életre keltették, ugyanakkor ezektől keletre Krassó vármegyét is feltámasztották, a volt Szörényi bánság egy része pedig mint katonai határőrvidék továbbra is elszakítva maradt Magyarországtól.

Ettől kezdve Krassó és Szörény története megint kettévál. Krassóba mindjárt a török uralom alól való felszabadulás után számos külföldit telepítettek. Sok bányászcsaládot is hozatott ide a kormány a Felvidékről és Németországból és megint művelésbe vonták a bányákat. A kormány csakis németeket szeretett volna ide telepíteni, de miután elegendő számmal nem jöttek, szívesen látták az oláhokat is. 1717-ben a karánsebesi kerületben 91 falu volt 3915 házzal.

1738-ban a török ismét betört, és a temesi részekkel e vidék is, habár csak néhány hónapra, ismét a török birtokába került. Mikor Mária Terézia a volt temesi bánságot az országhoz visszakapcsolta, a régi vármegyéknek már a nevét is elfeledték. Hosszas tárgyalásokba került, míg megállapították, hogy hány és milyen nevű vármegyét milyen területtel állítsanak fel.

Végre megállapodtak, hogy a három új vármegye egyike Krassó legyen 109 mf² területtel, Lugos székhellyel. Jársi székhelyek lettek: Lugos, Bolcs, Kápolnás, Krassova és Oravica. Az új vármegyében ekkor 223 község volt.

Első főispánja gróf Haller József lett. Gróf Niczky Kristóf nevében Vörös Antal

alnádor 1779 augusztus. 5-én iktatta be a megyei tisztkart, Haller főispán pedig augusztus 22. foglalta el hivatalát; maga Niczky gróf mint királyi biztos iktatta őt be, mely alkalommal. Sok idő után ekkor hangzott itt először a magyar szó. Azóta Krassó a magyar alkotmányos élet áldásait élvezte 1849-ig; 1849-től 1860-ig a német nyelvű szerb vajdaság és temesi bánágnak volt kiegészítő része. Visszaállítatván a megyei kormányzat, 1860-tól visszaállították a megyei kormányzatot és Krassót is alkotmányosan szervezték újjá. A szörénységi rész 1779. után még majdnem egy századig maradt, mint határőrvidék elszakítva, mígnem az 1871. június 8-i királyi rendelet a bánági határőrvidéket feloszlatta és 1872. január 1-től fogva az anyaországhoz visszakerült.. Az 1873. XXVII. tc. létrehozta Szörény vármegyét; meghatározta területét, székhelye az önálló törvényhatósági joggal felruházott

Karánsebes városa lett, első ispánja Jakab Bogdán, első országgyűlési képviselője egy nyugalmazott tábornok, Doda Traján lett. Az új vármegye azonban nélkülözte az alkotmányos nemzeti élet feltételeit, hét évi fennállás után Krassóval egyesítették és vele együtt alkotta Krassó-Szörény vármegyét.

A trianoni békeszerződés következtében a megye 1920. június 4. óta Románia része.

VARGA PÉTER

FELHASZNÁLT IRODALOM

- GUBA JÓZSEF: *A történelmi Magyarország vármegyéi (1846–1910)*. Budapest, Révai Digitális Kiadó, 2006.
- KRISTÓ GYULA: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1988.
- www.banaterro.eu/magyar/K/krasso_szoreny_varmegye.htm